

Kodály némely nézeti kétségtelenül el-
térnek az ún. modern zene és művészet
esztétikájától, annál is inkább, mivel sok
fontos kérdésben a vele való nyílt vagy
rejtett vita során szilárdultak meg. Egy-
helyütt maga is „világkultúrán nőtt magyar
konzervatívizmusnak” nevezi fölfogását
(II/393). Gondolati rendszerének beható
történeti és kritikai interpretációjára azért
is nagy szükség van, nehogy a maradiság,
a bezárkózás hívei sajátítsák ki és használják
föl érvelni azt a zenészt, aki Bartókról szóló
kongeniális tanulmányaiban és másutt hatá-
rozott különbséget tesz „pusztán tematikus
magyarosság” és „magasabbrendű magyar-
ság” között („nem témaként 'dolgozza fel'
a népi dallamokat, hanem szellemükbe hatol,
s nyersanyagként formálja őket a maga egyé-
ni muzsikájává” — írja *A kékszakállú...*
szerzőjéről, II/430), aki „az európainak
a saját hagyománnyal való egyéolvasz-
tásában” (I/25) jelöli meg a követendő
irányt, s a népdalt elsősorban tömörség,
tisztaság egyszerűség, „hókrisztályserű töké-
letesség” (I/35) tekintetében állítja példa-
ként a műköltészet elé. Magyarosága más
népek megbecsülését, eredményeik propa-
gálását, népszerűsége egyfelől „az elérhető
legnagyobb műveltség” (II/468) követel-
ményét, másfelől az országos méretű városi-
asodás programját is magában foglalja.
Örökségének földolgozásához — bele-
értve a bírálatot is — nemzedékek elmélyült,
türelmes munkájára lesz szükség, hiszen
megismerő szenvedélye és nevelői ethosza
egyaránt a magyarság létezésének, öntuda-
tának és fejlődési perspektívájának meg-
határozó alapjaira, végső kérdéseire irányult.

Az először 1965-ben megjelent *Vissza-
tekintés* ennek a munkának nélkülözhetetlen
segédeszköze. Mint a két vaskos kötetet
gondozó Bónis Ferenc szerkesztői utószavá-
ban olvasható, előkészületben van már e
mű folytatása, amely Kodály 1962. augusz-
tus 20-a után írott tanulmányait, valamint
a *Visszatekintés*ből kimaradt műveket és
variánsokat tartalmazza majd. Remélhetőleg
az esszéiről életmű e tudományos igényű
teljes kiadása után levelezését is közléte-
szik, s ami talán még fontosabb, tanulmányai
minél több népszerű válogatásban a szélesebb
olvasókörzönséghez is eljutnak. Mert, ahogy
kedvenc Homérosz-fordításáról írta, „a nép
könyve (...) csak egy új, olcsó kiadás
által lehetne” (II/314).

Csűrös Miklós

**Nemeskürty István: A magyar népek,
ki ezt olvassa.** Az anyanyelvű magyar
renezánsz és barokk irodalom története
1533—1712 Bp. 1975. Gondolat K. 525 l.

Aki arra vállalkozik, hogy a régi magya
irodalom értékeit, sajátos szépségeit tuda-
mányosan megbízható és szakmai teher-
tétélektől mentes, népszerűsítő formában
a legszélesebb olvasókörzönséggel megismer-
tesse és megszerettesse, már szándékáért is
elismerést érdemel. Régi irodalmunk ugyanis
az iskolai oktatásból hovatovább kiszorul,
és a felnőtt olvasók tudatában is valahol a
peremvidéken húzódik meg, többnyire homá-
lyosan, bizonytalan körvonalakkal.

Nemeskürty István, sok elismerést, vitát
és ellenvéleményt kiváltó könyveivel, tanul-
mányaival, már eddig is értékes munkát
végzett annak érdekében, hogy felvilágoso-
dás előtti irodalmunk, történelmünk ne
csupán tananyag és néhány szakember
kutatási területe legyen, hanem egyre töb-
bünk eleven olvasmányélménye, műveltsé-
günk szerves része.

Legújabb könyvében, melynek Sylvester
János szavaival ezt a címet adta: „A ma-
gyar népek, ki ezt olvassa”, az anyanyelvű
magyar renezánsz és barokk irodalom
történetét dolgozta fel 1533-tól 1712-ig,
Komjáthi Benedektől Bethlen Miklósig. Az
előszóban a szerző munkáját vakmerő vállal-
kozásnak nevezi, s anélkül, hogy a „ment-
ségére” felhozott érveket megismételni,
megduplázzuk: Nemeskürty könyve két-
szeresen is vakmerő vállalkozás! Először
vakmerő azért, mert egyedül meg merte
írni egy hatalmas korszak irodalmának
történetét. Másodszor azért, mert volt
bátorsága ahhoz, hogy az eseményeket,
irodalomtörténeti folyamatokat és jelen-
ségeket a művek keletkezési rendjében
mutassa be. Könyvét áttanulmányozva,
már előjáróban ki kell mondanunk, hogy a
szerző kétszeres vakmerősége igen rokonsz-
enves. Elképzelhetetlen, hogy egy irodalom-
történeti korszak népszerűsítő monográfiá-
ját — a siker reményében — több szerző
alkossa meg; mert elvész az ily típusú
művek legfőbb vonzereje: a stílus és szem-
lélet egysége. A kronologikus tárgyalás
ebben a formában már kissé szokatlanabb
jelenség a népszerűsítő irodalomban. Aki
ezt alkalmazza, tudatosan vállal egy előnyö-
ket és könnyebbé is jelentő, de a könyv
karakterét eleve meghatározó szerkezeti el-
vet, annak minden hátrányával.

Az olvasóhoz szóló rövid bevezető után
„A magyar renezánsz irodalma” című
fejezet az első magyar nyelven nyomtatott
könyv, Komjáthi Benedek: Szent Pál levelei
magyar nyelven című művének keletkezésé-
től Balassi Bálint haláláig, „A magyar
manierizmus és barokk irodalma” című
fejezet pedig Rimay Jánostól Bethlen Miklós
haláláig mutatja be irodalmunk történetét.
Rövid kitekintés, bibliográfiai eligazítás és
névmutató zárja a kötetet.

Nemeskürty — igen helyesen — a „szép-irodalom” történetének megírását tekintette feladatának, oly módon, hogy az olvasó, a szerző tollának rezdülését követve átélje, élvezze, önmaga számára mintegy felfedezze a régi irodalmat. Megvesztegető kedvességel és egészében hitelesen tudja felidézni olvasói képzeletében a régi dolgokat: környezetet, történelmi légkört, egyéniségeket és emberi viszonylatokat, műveket, művészi törvényszerűségeket, folyamatokat. Megkülönböztetett figyelmet érdemelnek ebből a szempontból az indító fejezet Nyaláb várát, a Perényi családot, Komjáti Benedeket és Frangepán Katalint szinte filmszerűen elénk pergető sorai, a Heltai fabuláit, Bornemisza Péter egyéniségét és irodalmi szerepét, Balassi költői világát felvillantó részek és a börtönből kilépő Bethlen Miklós alakját megidéző, záró bekezdések.

Saját korábbi, e tárgykörben mozgó kutatásaira, az irodalomtörténeti kézikönyv tanulságaira és az elmúlt néhány esztendő újabb eredményeire támaszkodva Nemeskürty István közel kétszáz év irodalmi fejlődését rajzolja meg. A XVI. és XVII. század specialistái — bizonyára joggal — több ponton hiányosnak, esetleg elnagyoltanak is érezhetik az egyes fejezeteket; hiszen Balassiról, Pázmányról, Zrínyiről és a tárgyalási periódus már kiemelkedő alakjairól kisebb könyvtárak kivevő szakirodalom áll rendelkezésünkre. Azonban a műfaj természetéből következik, hogy a szerző csak módjával használta (használhatta!) fel ezt a hatalmas filológiai hagyatékot. Ha belemerül, szárnya elnehezedik, lehetetlen végrehajtania azt a könnyed bűvészmutatványt, hogy egy lélegzetre, az olvasóit barátáivá és utítársaivá avató hangnemből, szakmai zsargontól mentesen, a szellemes, művelt társalgás tónusában kalauzolja át bennünket a még ma is temérdek problémát, buktatót, megoldatlan kérdések tömegét rejtő anyagban. Az olvasót — miként azt Nemeskürty is érzi és vallja — nem a szakmai problémák, buktatók és megoldatlan kérdések érdeklik, hanem az, „hogyan érzékelhető legyen, amint tégláról téglára, fokozatosan, szemünk láttára nő a ház, a magyar irodalom épülete”.

Ezt a folyamatot a szerző lényegi vonásaiban ragadta meg, nem a részleteket, hanem a fősodrát ábrázolta, finom esztétikai érzékkel választotta ki idézeteit: jó könyvet írt. A kritikának azonban, az eredmények mellett fel kell tárnia a véleménye szerinti hiányosságokat is. Az elemzés és értékelés, helytálló csak így lehet. Ez annál fontosabb, mert a népszerűsítő összeállítás tárgyát mintegy madártávlatból mutatja be, s ezért a kutatás erényei és hiányosságai olykor határozottabb vonásokkal mutat-

koznak meg benne, mint a nagy filológiai apparátussal dolgozó tudományos rendszerezésben.

Az esetleges újabb kiadásban kívánatos lenne egységesíteni a bibliográfiai eligazítás központozását és időjel-használatát. Helyesbítenni kell a 366. lap első bekezdését, ahol a Szigeti veszedelem két sorát:

Jaj! Hova ez a nagy felhő fog omlani?
Mely világszegletre fog ez leszakadni?

Arany Jánosnak tulajdonítja.

Van egy-két olyan rövid részlet, mely nem eléggé elmélyült, melynek megfogalmazásában bizonyos fáradság vagy a kívánatosnál gyorsabb munka hatása érződik. Ilyen pl. a Szevánczi Molnár Albeiről szóló és a Rákóczi kurucainak költészeté című fejezet.

Problematisusabb a művek kronologikus rendjéhez alkalmazkodó tárgyalásmód kérdése. Ennek következtében ugyanis életművek, irodalmi szakaszok, műfajok tárgyalása szükségképpen széttöredeznek. Egy-egy íróval, költővel több ízben is találkozunk a könyv lapjain, mikor melyik munkája hagyta el éppen a könyvsajtót. Mégsem bántó, sőt azt kell mondanunk: a szerzőnek ezt a nehézséget is sikerült leküzdnie azáltal, hogy előre- és visszautalálással, személyes hangú összekapcsoló megjegyzései hálóként fogják össze és fonják át az egyes fejezeteket, biztosítva ezzel a mű szerkezeti egységét.

Az egész régi magyar kutatás hiányossága, hogy a történeti szempont mellett, azzal szerves összefüggésben, eddig nem foglalkozott kielégítően irodalomelméleti, műfaj-történeti, verstani, poetikai, retorikai, tágabb értelemben vett esztétikai kérdésekkel. Pedig az utóbbi évek néhány próbálkozása bizonyítja: mennyi új szempontot, módszertani finomságot kaphatna a kutatás ezek felkarolása révén, régi irodalmi műveltségünk teljesebb megértéséhez. E sok el nem végzett munkának negatív hatása — természetesen — Nemeskürtyi könyvében is megmutatkozik. Méltánytalan lenne azonban e műve kapcsán éppen tőle számon kérni azt, amit a kutatás hosszú időn át elmulasztott, mostohán kezelte.

Nem nehéz megjósolni, hogy ez a kötet nagy érdeklődést fog kelteni a régi irodalom iránt fogékony olvasók körében. Bizonyára sokan lesznek olyanok is akiknek Nemeskürtyi könyve jelenti az első találkozást a régi irodalommal. Ha figyelmesen olvassák, nem fognak csalódnai.

Tarnóc Márton